

Egyholdas természetvédelem: városlakókból biokertész

„Fontosnak éreztem, hogy természetvédőként ne csak beszéljek arról, hogyan lehetne megváltoztatni az ökológiai katasztrófa irányába mutató kedvezőtlen folyamatokat, hanem személyes életemben, legalább azon a kis egyholdas területen megvalósítsam azt, amit másoktól is szeretnék látni.”

A „biokert” témájában már nagyon sok szakkönyv, írás jelent meg, akár úgy is tűnhet, hogy már mindent tudunk a témában, Mégis, saját kezdő lépéseim azt mutatják, hogy csak a személyes élmények érlelhetik ki azt, hogy mit-hogyan érdemes tennünk, s hogy tisztába kerüljünk saját lehetőségeinkkel és elvárásainkkal. Minden kertnek egyéni története és karaktere van: ebbe nem csak a tájegységi adottságok, termőhelyi jellemzők, a szomszédos növényzet játszanak közre, hanem a kertész személyisége, céljai és elvárásai is. Saját példám csak egy a sok közül, de talán mások számára is használható tanulságokkal szolgál.

Nyíregyházán dolgozom egy természet- és környezetvédelmi civil szervezetben (E-misszió Egyesület). Lassan hat éve költöztem ide, s két és fél éve teljesült régi vágyam, hogy egy saját tanyán élhetek és kertészkedhetek. Munkám során lassanként megismerkedtem és megbarátkoztam a nyírségi táj alapvető jellegzetességeivel, élővilágával, történetével, és láttam, hogy az évszázados gazdálkodási hagyományoktól eltávolodó egyre durvább emberi tájhasználat hogyan teszi tönkre a természeti erőforrásokat. Fontosnak éreztem, hogy természetvédőként ne csak beszéljek arról, hogyan lehetne megváltoztatni az ökológiai katasztrófa irányába mutató kedvezőtlen folyamatokat, hanem személyes életemben, legalább azon a kis egyholdas területen megvalósítsam azt, amit másoktól is szeretnék látni.

Saját tanyám a nyíregyházi bokortanyák egyikén található, hullámos felszínű homokbuckás területen. A bokortanyákat a város XVIII. századi szlovák telepesei hozták létre: egy-egy család számára ez – a talán leginkább az őrségi szeres településszerkezetre emlékeztető tanyacsoport – volt a gazdálkodás központja. Mára a szorgos tírjákok leszármazottai mellett egyre inkább megjelennek a bokortanyákon olyan városlakók is, akik – hozzám hasonlóan – szeretnék egy kicsit közelebb kerülni a természethez.

2006-ban, beköltözésemkor a kis homokdombon elhelyezkedő 6000 négyzetméteres területen egy viszonylag jó állapotú vert falú, jellegzetes „tírják” lakóház, melléképületek, mintegy 3000 négyzetméter akácos, egy kis szántó, egy viszonylag nagy szőlő, gyümölcsös (főként alma és őszibarack), és minimális kiterjedésű veteményeskert fogadott. És rengeteg belső kerítés, ami nagyon megnehezítette a kert bejárását. Szemlátomást a kert előző tulajdonosa elsősorban árutermelésre (bor, eper, alma, barack) és nem önellátásra használta a területet.

A saját „álmom” viszont egy önellátó kert volt, sokkal több gyümölcsfajjal és fajtával, nagyobb területű veteményessel, pihenőkert funkcióval, valamint minél természetsszerűbb megjelenéssel. Azaz szerettem volna becsempészni a haszonnövények mellett a Nyírség őshonos fáit, cserjéit, virágait, ami – ha jobban meggondoljuk – nem csak idealista mánia. Az őshonos növények megtelepítésével ugyanis sokkal több, a biogazdálkodás szempontjából fontos énekesmadár, beporzó, valamint a kártevőket pusztító ragadozó rovar és kisemlős (sün, cickány) talál otthonra. Megindult tehát a nagy munka:

A szántó helyére egy közeli tölgyes-erdőből származó szaporítóanyaggal tölgyfát, gyertyánt, szil, fehér nyárfát, nyírfát, mezei juhart, magyar kőrist, tatárjuhart, vadkörte, továbbá

cserjéket: galagonyát, fagyalt, kutyabengét, bodzát, kökényt, veresgyűrű somot, kecskerágót, vadrózsát telepítettem. Ez első hallásra megannyi „haszontalan” növény, de aki kicsit otthonosabban mozog a természetben, az tudja, hogy ezek között sok a gyógynövény, sőt, a csemege is. Ebbe a kialakítandó „erdőbe” került azért pár olyan gyümölcsfaj is, amelyek jól érzik magukat ebben a környezetben: mogyoró, húsos som, szeder, málna, illetve szelídgesztenye (valamint a terület peremén egy hatalmas idős cseresznyefa áll). Ez a fajta gyümölcsös-erdő keverék nem új találmány: a régi időkben, mikor még nem indult el a monokultúrák ültetvényszerű termesztése, hasonló „gyümölcsényekben” termelték a gyümölcsöket.

A déli fekvésű lejtőn elhelyezkedő szőlőt (néhány tőke kivételével) felszámoltam. Tudom, hogy ez sokak szemében barbárság volt, hiszen az előző tulajdonosok szívvel-lélekkel és nehéz munkával termelték meg itt a saját bort. Csakhogy a szőlőművelés teljes embert, elhivatottságot, és nagy szakértelmet kíván. Úgy láttam, ez számomra túl nagy kihívás lenne. A szőlő kituskózása két évig tartott: ennek helyére került a melegigényes mandula, az alacsonyabb termetű bogyósok (ribiszke, köszméte, josta, húsos som, homoktövis, fekete berkenye), valamint a vegyeskultúrák „öngyógyító” veteményeskert. A ház déli falához pedig mediterrán jellegű gyümölcsöket (füge, gránátalma) és fűszernövényeket ültettem.

A gyümölcsös is jelentős átalakításon ment keresztül. Néhány beteg fát ki kellett vágni, továbbá a monokultúrák őszibarackos helyett is változatosabb összetételt próbáltam kialakítani. Így került a kertbe néhány feledésbe merült, vagy éppen egzotikus (de hazai körülmények között is nagy biztonsággal termesztendő) gyümölcs. Van tehát már naspolya, házi berkenye, datolyaszilva, kínai datolya, japán körte is a hagyományos fajok (kajszi, szilva, meggy, körte, dió) mellett. Ezeknek a ritkább gyümölcsöknek – amellet, hogy változatosabbá teszik a „felhozatalt” (téli is!) – általában kevesebb a kártevőjük, s talán a klímaváltozás kapcsán is nagyobb jövő előtt állnak. A hagyományos gyümölcsfélékből is beszereztem néhány régi, feledésbe merült, de talán a kártevőknek jobban ellenálló fajtát.

Az akácok helyén természetesen szívesebben láttam volna tölgyerdőt, de gyakorlati okokból itt csak hosszú távon és fokozatosan tervezem az átalakítást. Mivel a fára, mint a tüzelőre szükségem van (a gáz nincs bevezetve), továbbra is számítanom kell erre a haszonfáultrvényre. Ráadásul – bár sokkal szegényesebb, mint egy őshonos erdő – az akácok is fontos élőhelye a madaraknak.

A külső kerítés vonalába is hazai cserjék kerültek, a gyümölcsfák alatti gyepe pedig a nyírségi homokgyepekből származó magokat vetve elkezdtem megtelepíteni a természetes flórát.

A leírásból talán nem derül ki, de a belső kerítések elbontásával az imént leírt területek (veteményes, gyümölcsös, erdő, pihenőkert, gyümölcsény, fűszerkert) közötti határok is eltűntek. A kert elkezdett egységes egészzé válni, ahol a haszonnövények mellett a természetes élővilág is – kölcsönös együttműködésben – meg fogja találni a helyét.

Most akkor minden szép és jó?

Korántsem. Az igazi munka csak ezután kezdődik, a problémák folyamatosan jönnek elő. A biokertészetet népszerűsítő szakkönyvekben sajnos nem eléggé hangsúlyos, hogy rengeteg – persze sok örömet is nyújtó – munkával, lemondással, és olykor kudarcokkal is jár egy ilyen rendszer működtetése. Főként az átállás első éveiben: a korábbi gazdálkodástól kimerült talaj,

az elszegényedett természetes állatvilág, a szegényes flóra mellett haszonnövényeink (kivált az évtizedeken át vegyszerekhez szokott gyümölcsfák) sok megpróbáltatásnak vannak kitéve. Telepített fáink csak évek múlva kezdenek teremni, sokáig nem adnak árnyékot. Túlbecsüljük erőnket, szeretnénk gyorsan eredményeket elérni, s egyéb mindennapi munkáink mellett alig jut időnk a kert gondozására, élvezetére. Sokan ezért az első évek kudarcaitól elkeseredve előveszik a jól bevált vegyszereket, műtrágyát, és felhagynak a biogazdálkodással.

Ezért most jöjjenek saját tapasztalataim a nehézségekkel:

A talaj mifelénk igen szegény tápanyag- és humusztartalmú, savanyú kémhatású homok. Ezzel együtt jár a rossz vízgazdálkodás, a tápanyagok gyors kimosódása. Szerencsére a kertem nagy részén kaszálásra alkalmas fű terem: így a veteményes és a gyümölcsfák alá jócskán jut mulcsanyag. Ezzel a vízháztartás is jelentősen javul, visszaszorulnak a gyomok, illetve a szerves anyag is (lassan) beépül a talajba. A gyakorlat azonban megréftálja az embert. Egyik évben kevés a csapadék, alig terem széna, kevés a mulcsanyag. Emiatt nagyon sokat kell öntözni (egy háromhetes aszály esetén ez igen kimerítő munka). Következő évben annyi az eső, hogy ötször is le kell kaszálni, és alig jut idő más munkákra. Ráadásul a legagresszívabb tarackos gyomok minden gond nélkül eljutnak a mulcstakaró alá is. A mérleg mindenesetre pozitív: A mulccsal borított területeken sokkal kevesebbet kell gyomlálni és öntözni, s a növények is szebben fejlődnek.

Néha túl szépen is. Jóllehet a könyvek és a vetőmagtasakok is megadják, mekkora sorközt alkalmazunk az egyes veteményeknél, kedvező körülmények között ezt a növények hajlamosak jócskán túllépni. Így a vegyeskultúrák kertben, ahol minden sorban más-más (egymás növekedését elvileg segítő) veteményt telepítettem, gyakran egymás nyakára nőnek a szomszédok (s valamelyikük a rövidebbet húzza). Ez persze nem azt jelenti, hogy vessük el a máshol már kialakult rendszereket, de fel kell készülni rá, hogy csak pár év tapasztalata után tudjuk megtervezni saját kertünkben az ideális elrendezést. Például két év után rájöttem, hogy a télen át földben maradó növények (kelbimbó, mángold, fodros kel, téli póréhagyma, stb.) számára érdemes külön parcellát kialakítani, hogy ne akadályozzák a vegyeskultúra kert őszi talajmunkáit. Ez a parcella aztán forgó rendszerben váltakozhat az egyéb, vegyeskultúra sorokba nehezen illeszthető növényekkel (tökfélék, karósbab, kukorica, stb.).

Sajnos sok gondot tud okozni a szeszélyes időjárás. A 2007-es májusi fagyok a gyümölcstermést (néhány fajta kivételével) teljesen tönkretették, s a fiatal szelídgesztenyékkel is rendesen elbánt (a sosem látott nyári aszály és hőség aztán teljesen „be is tett” nekik). A 2008-as esős, hűvös évben pedig a gombabetegségek tettek tönkre számos kultúrát. Vannak ugyan kezelési lehetőségek (komposzt, víz- és tápanyag utánpótlással, növényi trágyalevelekkel, egyes növények esetében meszezéssel – pl. tojáshéj – javítani növényeink ellenálló képességét, kondícióját), és környezetbarát szerekekkel, megfelelő növénytársításokkal is védekezhetünk, de meg kell tanulni együtt élni a veszteségekkel. Minden szezont más és más: valószínűleg mindig lesz olyan növény, ami tönkremegy, vagy alul teljesít. Ha viszont gondot fordítunk arra, hogy sokféle kultúrát, eltérő fajtákat termesztünk, mindig lesz sikerélményünk is. Sajnos sok biokertről szóló kiadvány túlzott várakozásokat kelt: ennek megfelelően a csalódásunk is annál nagyobb lesz (főként a kezdeti években). A veszteség elviselése és a mértéktartás olyan dolog, amit minden kertészkedőnek meg kell tanulnia.

Bizonyos növények több évi próbálkozás után sem hoznak megfelelő termést. Saját kertemben például a vöröshagyma és a cékla teljesít rendszeresen a várakozások alatt. Megpróbálkozhatunk persze eltérő fajtákkal, de mindig lesz olyan vetemény, ami számára

nem megfelelőek a termőhelyi adottságaink. Sok különféle új növényfajtaival és különlegességgel is találkozhatunk a kertészetekben és a vetőmagboltok polcain. Én is kipróbáltam jónéhányat, de gyakran csalódtam. Nem szabad mindig hinni a reklámnak: a növénykülönlegességekről csekély a tudásunk, és a külföldi fajták, vetőmagok nem mindig érzik jól magukat a hazai földben. Ez nem jelenti azt, hogy ne próbálkozzunk velük, de egy határon túl meggondolandó, mennyi pénzt és energiát fektessünk beléjük.

A munkák ütemezése és beosztása is olyan dolog, amit könyvekből nem tanulhatunk meg. Egyes időben elvégzett munkafolyamatokkal (pl. mulcsozás, talajelőkészítés) sok későbbi veszélyt takaríthatunk meg. De néha felborul a terv. Ha minden időnket előkészítésre fordítjuk, olykor nem jut időnk a szüretre, feldolgozásra, téli eltevésre. A gyümölcs túlérlik, a paradicsom megbokrosodik, a zöldbab megszállkásodik. Mivel a kertészkedést én is rendes munkaidő mellett végzem, sokszor dönteni kell a fontos, nagyon fontos és még fontosabb teendő között – valamelyik rovására. És gyakran – főként a kezdeti időszakban – nem jól döntünk.

Na és arról sem szabad megfeledkezni, hogy legyen időnk a kertben való üldögélésre, gyönyörködésre, családi és baráti kerti mulatságokra.

Mindezzel együtt rendkívül sok örömet nyújt a kertészkedés bio módra. A hazai átlagra jellemző napi 3-4 órás tévézés helyett sokkal építőbb és tanulságosabb elfoglaltság a kerti bibelődés. Nem utolsó szempont, hogy mióta együtt élek a kerttel, mindig van bőségesen gyümölcs és zöldség, még a téli időszakban is. Egész télen át szedhető a kelbimbó, a rukola, és a fodros kel. Februárban már szedhető a friss sarjadékhagyma és onnantól kezdve nincs megállás. Téltre alma, körte, naspolya, dió, mogyoró, mandula, sütőtök, gyökérzöldségek, szörp, lekvár, lecsó, padlizsánkrém, savanyúságok sorakoznak a kamrában. Semmi szükség tablettás vitaminokra, étrend-kiegészítőkre. Megfázás esetére már be van spájzolja a sok gyógynövény.

Ami pedig talán a legszebb az egészben, hogy a kis csemeték a szemünk előtt növekednek majd szép termést hozó, vagy árnyékot nyújtó fává; a szegélyekre ültetett vadcserejékből minden évszakban virágjukkal, termésükkel, vagy lombjukkal díszítő madárélőhely válik; a talaj évről évre gazdagabb lesz; s ha eljön az ideje, méltóképpen adhatjuk át gyermekeinknek, unokáinknak ezt a csepp paradicsomot, mi pedig jó érzéssel pihenhetünk meg egy általunk ültetett faóriás árnyékában. Aki komolyan kertet épít, az nem lehet türelmetlen: a mai rohanásban és azonnal-akarásban helyreállíthatja az emberi természet méltó és valódi tempóját.

Szigetvári Csaba
Biológus, természetvédelmi szakértő
[E-misszió Egyesület](#)